

ישראל חייבת להיות מדינה יהודית ולא רק דמוקרטית

יחיאל לקט
יו"ר דירקטוריון קק"ל

תכנית ההתנתקות שעליה החליטה ממשלת ישראל מצויה במוקד של מחלוקת ציבורית, ולמרות הדעות החלוקות לגביה, דבר אחד ברור: לתכנית יש השלכות על עתיד הקרקעות במדינת ישראל. עם זאת ברור כי לקק"ל, הארגון של העם היהודי הפועל על בסיס של קונצנזוס רחב בעם, אין כל עמדה פוליטית לגבי התכנית.

בים הסוער שנוצר סביב נושא ההתנתקות מנווטת קק"ל את פעילותה בדרך שתוכל לשמור על הסכמה לאומית רחבה בעם היהודי וגם לכבד את המציאות הדמוקרטית בישראל, מציאות שבאה לידי ביטוי בהחלטת הממשלה. השאלה המטרידה את קק"ל כיום בהקשר לפינוי היא מה יכולות להיות ההשלכות של תכנית ההתנתקות. כדי להמחיש את הבעייתיות שבפניה אנו ניצבים אביא דוגמה מתחום שגם לגביו קיימת מחלוקת – אדמות קק"ל שמעבר לקו הירוק. קק"ל היא הבעלים של הרבה מאוד קרקעות ברמת הגולן. לדוגמה, היא הבעלים של כ-16 אלף דונם בבטחה, כברת ארץ המשתפלת במורד רמת הגולן עד לשפת הכינרת. קק"ל עושה כל מה שניתן כדי לשמור על הבעלות על הקרקע הזאת, אבל קק"ל אינה קובעת מה יהיה גורלם הפוליטי של השטחים האלה, ומה תהיה הריבונות עליהם. בשאלות האלה מחליטה ממשלת ישראל. הממשלה היא הגוף הפוליטי שיקבע את הריבונות על שטחים אלה או על שטחים אחרים שמעבר לקו הירוק, שגם הם בבעלות קק"ל. אם יחול שינוי בבעלות, קק"ל יכולה לכל היותר לתבוע פיצויים על הוצאת הקרקעות מבעלותה. זאת ועוד, קק"ל יכולה לבקש שבכל הסכם שיושג יהיה כתוב במפורש שהבעלות על הקרקעות האלה תישמר לקק"ל.

תכנית ההתנתקות מציגה בפני הציבור בישראל, ולא רק בפני קק"ל, בעיה מסוכנת וכואבת שמשמעותה התנתקות העם היהודי מאדמות מדינת ישראל. זו אינה בעיה פוליטית אלא בעיה קונספטואלית. בעם היהודי קיים קונצנזוס – ועל כך לדעתי

אין מחלוקת – שישראל היא בראש וראשונה מדינה יהודית ודמוקרטית. ובמדינה כזו חייב שיהיה ביטוי ליהודיות של המדינה. המדינה היהודית מקבלת את הביטוי להיותה כזאת באמצעות קיומו של חוק מפלה מאוד: חוק השבות. לכל יהודי במדינת ישראל צריך להיות ברור שזכותו של העם היהודי, לאור העוול ההיסטורי שנגרם לו במשך אלפי שנים, לקום ולומר: כאן המדינה היהודית שלנו, שאף הוכרה על ידי האו"ם. מבחינתנו אין מקום אחר בעולם שבו יכולה להתקיים מדינה יהודית. ועל כן זכותנו היסודית הזאת קובעת שעלינו לעשות הכל כדי שהמדינה הזאת תישאר מדינה יהודית, שהצביון שלה יהיה של מדינה יהודית, שהתרבות הדומיננטית שלה תהיה של מדינה יהודית, ושתמשיך להתקיים כמדינה יהודית.

אף שחלפו יותר מחמישים שנה מאז נוסדה מדינת ישראל, היא עדיין מדינה בהתהוות. על מדינה במצב קיומי כזה מוטלת חובה מוסרית לנקוט את כל הצעדים כדי שהיא תמשיך להתקיים. קק"ל היא הבעלים של 13 אחוזים מקרקעות המדינה. וקק"ל לצורך העניין הזה אינה חברה פרטית. קק"ל היא גוף השייך לעם היהודי, בבעלות העם היהודי. הקרקעות האלה שבבעלות קק"ל נרכשו בכספי העם היהודי, כדי לקיים מדינה יהודית, באמצעות פיתוח התיישבות יהודית. איזו סתירה יש בין הדמוקרטיה לסיטואציה הקיומית הזו? לדעתי אין כל סתירה. האגודה לזכויות האזרח קובלת כנגד קק"ל שהיא מבקשת להפלות בין אזרחי המדינה היהודים והערבים בנוגע למגורים על אדמות קק"ל. לדעתי, זו טענה שפשוט נוגדת את כללי הצדק וההגינות. כדי להמחיש את עמדתי אביא דוגמה ממקרקעי ההקדש המוסלמי. האם יוכל מישור להעלות על דעתו שהאגודה החשובה הזו תעז לתבוע, בשם הצדק והשוויון, שההקדש המוסלמי – הוואקף – ימכור ליהודים אדמות מוסלמיות, בבעלות מוסלמית? התשובה לשאלה זו שלילית. לא ייתכן שהוואקף יוציא מכרז שבמסגרתו יוכלו יהודים לרכוש קרקעות של הוואקף. זכותו של הוואקף למכור את אדמותיו רק למוסלמים, בדיוק כפי שזכותו של העם היהודי, וזכותה של קק"ל, להעמיד קרקעות לשימושם של יהודים בלבד.

נכון שבמדינה דמוקרטית כמו ישראל צריך שיתקיים שוויון זכויות בין כל האזרחים. כל האזרחים – כולל האזרחים הערבים. ויתר על כן, באופן עקרוני הייתי רוצה שהיחס של מדינת ישראל לאזרחיה הערבים יהיה בדיוק כמו היחס שאני רוצה שיינתן לאזרחים יהודים בכל מדינה שבה הם מתגוררים. אבל על בסיס אותו עיקרון אני גם מצפה מאזרחים ערבים של מדינת ישראל שיעניקו לישראל את אותו יחס

ישראל חייבת להיות מדינה יהודית ולא רק דמוקרטית

שהיהודים מעניקים למדינות שבהן הם גרים. בהקשר זה ראוי לומר דברים כהווייתם בלי כחל וסרק: מעולם לא שמעתי על אודות יהודי צרפתי שהציע לשנות ולו מילה אחת ב"מרסלייז" כדי שהוא יוכל להרגיש טוב יותר כיהודי צרפתי. מעולם גם לא שמעתי שיהודי אמריקאי הציע להוסיף מגן דוד אדום קטן ליד הכוכבים על דגל הפסים והכוכבים של ארצות הברית, כדי שירגיש טוב יותר כיהודי אמריקאי. ועל כן אני מצפה מאותו מיעוט אזרחי-ערבי החי במדינת ישראל היהודית-דמוקרטית, שיכיר בזכותו של העם היהודי לקיים בישראל אורח חיים ותרבות על פי המורשת היהודית, על פי ההיסטוריה היהודית, על פי המסורת היהודית וגם על פי האינטרסים שלו להמשיך ולקיים את מדינת ישראל כמדינה יהודית.

למרכה הצער, לא זה הכיוון שאליו מושכים גורמים שונים בישראל בתחומי האקדמיה, הפוליטיקה והמשפטים. דווקא בתחומים אלה פונים בדיוק לכיוון ההפוך, לכיוון של הבטחת שוויון אמיתי בין אזרחים ערבים לאזרחים יהודים. על פי תפיסת עולמם של האוחזים בגישה זו, נראה שאסור שלעם היהודי תהיה קרקע משלו. אם 13 אחוזים מקרקעות המדינה שייכים לקק"ל, קרי לעם היהודי, וקק"ל בוחרת למלא את ייעודה הלאומי ולהעמיד את קרקעותיה רק לשימושם של אזרחי המדינה היהודית, זה מקלקל את הדמוקרטיה? המצדדים בעמדת השוויון לכל טוענים שההסדר החוקתי במדינת ישראל הוא כזה שמינהל המקרקעין הוא שמנהל גם את קרקעות קק"ל, ועל כן אי אפשר לבצע הפרדה שלפיה יש קרקעות המשמשות רק את היהודים. אם טענה כזאת קבילה במישור הציבורי, או אז אני קובע באופן החד ביותר – צריך כבר עכשיו להפריד בין קרקעות המינהל לקרקעות קק"ל: צריך להתנתק.

התנתקות מן הסוג הזה אינה דבר של מה בכך. אבל את הבעיות העלולות להיווצר בעקבות הפרדת כוחות כזו ניתן לפתור באמצעות הסדר פשוט. על פי מצב הדברים בשנים האחרונות קק"ל סובלת מהפסדים תקציביים משמעותיים כתוצאה מכך שהמינהל מנהל את קרקעות קק"ל. מאז פרוץ האינתיפאדה והקיפאון הכלכלי בישראל ירדו הכנסות קק"ל במחצית כמעט. צניחה כזו בהכנסות פוגעת מאוד בפעילות השוטפת של קק"ל, המתבצעת לטובת המדינה והאינטרסים שלה. נפגעות פעולות הייעור הנרחבות, נפגעת הפעילות בתחום מאגרי מים שקק"ל מקימה במקום המדינה או הרשויות האזוריות, ונפגעת פעילות הכשרת הקרקע. הפתרון למצוקה התקציבית הזאת פשוט: במקום להתקוטט על הנתח המצטמק של עוגת דמי הניהול של קרקעות המדינה, צריך שיהיה לקק"ל תקציב יציב שמקורו בקופת המדינה.

תקציב יציב כזה יאפשר לקק"ל לתכנן את פעילותה למשך כמה שנים מראש. במסגרת פעילות תקציבית כזו, אנו בקק"ל מציעים תכנית שתוכל להסדיר אחת ולתמיד את מכלול הבעיות.

הבטחת תקציב יציב לקק"ל אין משמעותה הזרמת כספי המדינה לקק"ל סתם כך. יש להבטיח הסדר שלפיו תקבל קק"ל הכנסה בהיקף של 500 מיליון ש"ח בשנה, שזהו הממוצע האופטימלי בין מה שקק"ל מקבלת כיום מהמינהל לבין מה שקיבלה בעבר כאשר עסקאות המינהל פרחו. אם במסגרת תקציב זה ייוותר בקק"ל גירעון, תהיה קק"ל אחראית לכיסויו על ידי שעבוד הכנסות עתידיות, כאשר השוק יחזור לקצב הצמיחה כבעבר. לעומת זאת, אם הכנסות קק"ל בפועל יגיעו להיקף של 600 מיליון ש"ח בשנה, למשל, היא לא תוכל להשתמש בכל הסכום, אלא רק ב-500 מיליון ש"ח. היתרה תירשם כעתודה לימי סגיר בעתיד. מימושה של תכנית כזו על פני עשור יבטיח את יציבות קק"ל ואת יכולתה לפעול באורח סדיר בהתאם לצורכי המדינה והעם היהודי.

נושא חשוב אחר שקק"ל בהחלט מוכנה להגיע לגביו להסדר עם המדינה הוא החלפת קרקעות. קק"ל מוכנה לרזן עם הממשלה בהעברת כל קרקעות קק"ל שעליהן קיימת בנייה רוויה, מהוונת, בעיקר במרכז הארץ, לבעלותה של המדינה. בתמורה תקבל קק"ל מהמדינה קרקעות בנגב, בגליל ובאותם מקומות שבשלושים השנים הבאות לא נראה שיתקיים בהם פיתוח. העברת הבעלות מקק"ל למדינה תאפשר מצב שבו אזרח ערבי יוכל לרכוש דירה מאזרח יהודי המעוניין למכור. כך יוכל להיווצר שוויון בין כל אזרחי המדינה.

המצב הנוכחי אינו בריא, בעיקר משום שבמקום הכרעות ענייניות מעבירים כל בעיה ישירות לבתי המשפט. התוצאה היא שהמערכת המשפטית יוצרת תקדימים ומסבכת את החיים. דוגמה טובה לתסבוכת ראינו בפרשת בג"ץ קעדאן. מלכתחילה היו צריכים לקבל את משפחת קעדאן ליישוב הקהילתי קציר. חזרתי וטענתי זאת כמעט בכל פורום אפשרי, אך הדבר לא צלח. ומה קורה עכשיו? עכשיו משפחת קעדאן יושבת בקציר, ואנחנו צריכים למצוא דרכים להתמודד עם פסיקת בג"ץ. וכשהסכר נפרץ, מגיעים גלים חדשים. אחד מהם הוא פרשת עורכת הדין הערבייה שרכשה דירה בכרמיאל. גם כאן, לדעתי, יש לרשום את הדירה שנרכשה על שם הרוכשת ולהימנע מפנייה לערכאה משפטית. מינהל המקרקעין ניסה לפתור את

ישראל חייבת להיות מדינה יהודית ולא רק דמוקרטית

הבעיה על ידי פרסום "אזהרה" במסגרת המכרז, שלפיה כיוון שמדובר באדמת קק"ל, הרי המכרז הוא רק ליהודים. אני מתנגד לגישה זו. אבל כדי לא להחריף את הבעיה ולא ליצור אנטגוניזם מיותר, ביקשה קק"ל מהמינהל להקפיד את כל שיווק הקרקעות בגליל, אם הן בבעלות קק"ל. כשמדובר בקרקעות המדינה – מצידנו שיעשה המינהל כל מה שימצא לנכון. אבל כשמדובר באדמות קק"ל – יש להפסיק מיד את השיווק.

הנושא השלישי במסגרת התכנית של קק"ל הוא ניהול שונה של אדמות קק"ל. לדעתי קק"ל אינה צריכה להתחיל לנהל בעצמה את קרקעותיה. קק"ל אינה צריכה להיות אחראית לנושא התכנון. על תכנון המדינה אחראית הממשלה באמצעות מוסדות התכנון. עם זאת, אני משוכנע שקק"ל חייבת להעלות את הנושא לדיון ציבורי. עליה להיות קולנית יותר, פעילה יותר. עליה להציב כמראה לפני הציבור את האמת – שישראל היא מדינה יהודית-דמוקרטית, ושמבחינתה עקרון הבעלות הלאומית על הקרקע הוא נכס חשוב ביותר.

לדעתי אין ספק שעל המדיניות הקרקעית לשרת את המטרות הלאומיות, וגם תפקידה של קק"ל הוא לשרת את המטרות האלה.

עם זאת, עד שיימצא הפתרון הנכון והמלא לנושא מעורר המחלוקת, חובתנו למצוא פתרון שיקל את החיים בתחום החיכוכים הביורוקרטיים בין הציבור הרחב למינהל המקרקעין. כיום הסבך הביורוקרטי במינהל הוא ממש בלתי אפשרי. כדי להמחיש את המצוקה אפשר להביא דוגמה. אזרח מגיע למשרדי המינהל בעקבות דרישה שנשלחה אליו לשלם 80 אלף ש"ח. האזרח קובל על הדרישה וטוען כי נעשה לו עוול גדול. מה פתאום עליו לשלם 80 אלף ש"ח, בשעה שכלל אינו צריך לשלם? לאחר חיפושים אין-סופיים שבמסגרתם מנסה האזרח הטוב לברר מי הפקיד האחראי על הנושא – כיוון שלפקידי המינהל אין סמכויות כמעט – מתחמקים הפקידים ממפגש עם האזרח הנתבע לשלם. אחרי הכל, הפקיד אינו יכול להסביר שבעצם אין לו סמכות, כל סמכות, לאשר או לשנות החלטה, וכיוון שהפקיד יודע שאין לו תשובה, הוא בדרך כלל מתחמק. במשך השנים הפכה גישה זו לתרבות המגעים בין הציבור למינהל. כיוון שהאזרח הנתבע עומד על שלו, בכל זאת, בסופו של דבר, נוצר מגע המוליד את התשובה: אין מה לעשות, אי אפשר לעזור. אחרי שהאזרח הנתבע עובר גם את המחסום הזה, מתברר שבכל זאת יש מה לעשות. ואז פקיד בכיר זה

או אחר מציע, "בואו נוותר על התשלומים, בואו נמחק את חובות האזרח, וכך לא ייווצר חיכוך שלילי." זו אינה שיטה. זו בסך הכל בריחה מקבלת החלטות.

ולבסוף הערה כללית: את הסטטוס־קוו הגרוע הזה ביחסי המינהל והציבור אי אפשר להמשיך. אסור להמשיך. יש לחיות ולפעול לאורו של עיקרון שצריך להנחות את כולנו. לפי עיקרון זה חובה לבדוק היטב את ההשלכות של הצעדים הננקטים היום על הדורות הבאים, על מה שיהיה בעוד שלושים או חמישים שנה כתוצאה מהחלטות המתקבלות היום. על בסיס הבנה זו צריך לבדוק כל שינוי משמעותי במדיניות הקרקעית.